

SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA O'QUVCHINING MATEMATIK FIKRLASH TRAYEKTORIYASINI PROGNOZLASH MODELI

Jamoldinov Abdulxamid Omanollo o'g'li

*Andijon viloyati Jalaquduq tumani 4-umumiy o'rta ta'lim maktabi matematika fani
o'qituvchisi
+998889899922*

Annotatsiya: *Ushbu tadqiqotda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanib o'quvchilarning matematik fikrlash trayektoriyasini prognozlashga mo'ljallangan yangi model ishlab chiqildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — o'quvchining yechim topish jarayonidagi kognitiv xatti-harakatlarini, xatolarni takrorlash ehtimolini, murakkablikka moslashuv darajasini va individual o'quv sur'atini tahlil qiluvchi AI-algoritm yaratishdir. Metodologiya sifatida neyron tarmoqlar, ketma-ketlikni bashoratlash (sequence prediction), o'quv faoliyati analitikasi (learning analytics), hamda matematik amallarning mikro-ko'nikmalarini aniqlashga asoslangan "MinSkill Mapping" texnologiyasi qo'llandi. 312 nafar o'quvchidan olingan real yechim jarayonlari (step-by-step logs) asosida model o'qitilgan va sinovdan o'tkazilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, taklif etilgan prognozlash modeli o'quvchining keyingi yechim bosqichini aniqlashda 89.4% aniqlik ko'rsatdi, murakkab masalalarda xatolik yuz berish ehtimolini oldindan belgilashda esa 81.7% samaradorlikka erishdi. Shuningdek, model individual o'quv yo'nalishi uchun moslashtirilgan tavsiyalarni shakllantira oldi: masalan, ayrim o'quvchilarda mantiqiy bog'lanishlarni qurish qiyinligi yoki algebraik manipulyatsiyalarni bajarishdagi sustlik aniqlanib, avtomatik ravishda personalizatsiya qilingan mashqlar taqdim qilindi. Tadqiqot natijalari sun'iy intellekt yordamida matematik ta'limni differensiallashtirish, o'quv dasturlarini shaxsga yo'naltirilgan qilish va matematika fanida adaptiv o'qitish tizimlarini yaratishda samarali bo'lishini ko'rsatadi. Ushbu loyihada ishlab chiqilgan prognozlash modeli O'zbekiston ta'limi uchun yangicha yondashuv bo'lib, o'quvchilarning matematik fikrlash jarayonini chuqur tahlil qilish va real vaqt rejimida nazorat qilish imkonini beradi.*

Kalit so'zlar: *Matematik fikrlash, sun'iy intellekt, prognozlash modeli, learning analytics, neyron tarmoq, kognitiv xatti-harakatlar, adaptiv ta'lim, sequence prediction.*

KIRISH (INTRODUCTION)

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) ta'lim tizimiga jadal kirib kelmoqda. Biroq ko'pgina maktab va oliy ta'lim muassasalarida matematika fanini o'qitish hanuzgacha an'anaviy yondashuvga tayangan holda olib borilmoqda: o'qituvchi tushuntiradi, o'quvchi misol yechadi, yakunda nazorat ishi yoki test orqali baho qo'yiladi. Bu yondashuv o'quvchining yakuniy natijasini ko'rsatadi, ammo uning fikrlash jarayoni qanday kechgani, qaysi bosqichlarda qiynalgani, qaysi mantiqiy bo'g'inlarda xato qilgani haqida to'liq tasavvur bermaydi.

Zamonaviy pedagogika va kognitiv psixologiya tadqiqotlari shuni ko'rsatmoqdaki, o'quvchining o'qishdagi muvaffaqiyati faqat bilim hajmiga emas, balki fikrlash strategiyasi, muammoni yechish uslubi, xato qilish va uni tuzatish qobiliyati kabi omillarga ham bevosita bog'liqdir (Woolf, 2023; Khosravi, 2024). Shu sababli matematika ta'limida o'quvchilarning matematik fikrlash trayektoriyasini – ya'ni, masalani yechish jarayonidagi ketma-ket intellektual qadamlarini – aniqlash va tahlil qilish nihoyatda dolzarb vazifaga aylanmoqda.

An'anaviy statistik baholash vositalari (test natijalari, reyting daftarlari, o'quvchining o'rtacha balli va hokazo) o'qituvchiga faqat "nechta to'g'ri javob berdi?" degan savolga javob beradi. Biroq ta'lim sifatini chuqur baholash uchun "qanday yo'l bilan to'g'ri yoki noto'g'ri javobga keldi?", "qaysi bosqichda fikrlash jarayoni uzildi?", "qaysi turdagi topshiriqlar uning uchun murakkabroq?" kabi savollarga ham ilmiy asoslangan javob zarur. Aynan shu yerda sun'iy intellekt va learning analytics texnologiyalari kuchli vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin (OECD, 2023; UNESCO, 2024).

Sun'iy intellekt asosidagi o'quv tizimlari (intelligent tutoring systems, adaptive learning platforms) chet el amaliyotida asosan ingliz tili, informatika va umumiy STEM yo'nalishlarida qo'llanilmoqda. Bunday tizimlar o'quvchining tezligi, javoblar aniqligi, platformaga kirish chastotasi kabi ko'rsatkichlarni tahlil qilib, unga moslashtirilgan (personalized) o'quv yo'lini tavsiya etadi. Biroq matematika fanining o'ziga xos tomoni shundaki, bunda mikro-ko'nikmalar – algebraik o'zgarishlar, formulani to'g'ri qo'llash, mantiqiy bog'lanishlarni qurish, tasavvurga asoslangan geometrik operatsiyalar – juda muhim rol o'ynaydi. Shu bois o'quvchining nafaqat "natijasini", balki aynan shu mikro-ko'nikmalar asosida shakllanadigan fikrlash bosqichlarini ham kuzatish zarur.

Hozirgi kunda ko'plab elektron platformalarda o'quvchilarning javoblari log-fayllar ko'rinishida saqlanadi: qachon kirgani, qaysi misolni ochgani, necha marta uringanligi, qaysi javoblarni tanlagani va hokazo. Biroq mazkur ma'lumotlar ko'pincha faqat texnik statistik ko'rsatkich sifatida ishlatiladi, ularning asosida chuqur kognitiv model yoki fikrlash trayektoriyasi qurilmaydi. Bu esa katta ma'lumotlardan samarali foydalanish imkoniyatlarini cheklaydi.

Ushbu tadqiqot aynan shunday bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, sun'iy intellekt texnologiyalari (neyron tarmoqlar, ketma-ketlikni bashoratlash modullari, attention-mexanizmlar va boshqalar) yordamida o'quvchining matematik fikrlashini "qadam-baqadam" formatida tahlil qilishni taklif etadi. Bunda har bir yechim jarayoni – masalan, tenglama yechish, geometrik masalani isbotlash yoki funksiyalarni tahlil qilish – bir nechta mantiqiy bosqichlarga ajratiladi:

- muammoni tushunish,
- berilganlarni tahlil qilish,
- strategiya tanlash,
- algebraik/arimetik manipulyatsiyalar,
- oraliq natijalarni tekshirish,
- yakuniy javobni shakllantirish.

Sun'iy intellekt modeli ana shu bosqichlar ketma-ketligidan trayektoriya sifatida foydalanib, o'quvchining keyingi harakatini prognozlaydi: “xato qiladi yoki qilmaydi”, “yechimni davom ettiradimi yoki to'xtab qoladimi”, “mazkur turdagi masalani tushunish darajasi qay darajada” va hokazo.

O'zbekiston ta'lim tizimida matematika fanini o'qitishda individual yondashuv zarurati tobora oshib bormoqda. Bir sinfda 25–35 nafar o'quvchi bilan ishlayotgan o'qituvchidan har bir o'quvchining ichki fikrlash jarayonini kuzatish, unga moslashtirilgan topshiriq va izoh berish talab etilmoqda. Amalda esa bunday chuqur monitoringni har kuni amalga oshirish juda qiyin. Shu nuqtai nazardan AI asosidagi prognozlash modeli o'qituvchini qo'llab-quvvatlovchi, uning yukini yengillashtiruvchi va o'quvchilarga “raqamli tutor” vazifasini bajaruvchi qudratli instrument bo'lishi mumkin.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi quyidagi omillar bilan belgilanadi:

- matematika ta'limida raqamli texnologiyalarni qo'llashning yangi bosqichiga o'tish zaruriyati;
- PISA, TIMSS kabi xalqaro baholash dasturlarida O'zbekiston o'quvchilarining matematik savodxonligini oshirish ehtiyoji;
- o'qituvchiga o'quvchining ichki fikrlash jarayoni haqida obyektiv, ma'lumotlarga asoslangan tahliliy ma'lumotlar berish zaruriyati;
- sun'iy intellektning ta'limdagi roli bo'yicha xalqaro diskursga milliy tajriba va ilmiy natijalar bilan hissa qo'shish imkoniyati.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda:

1. matematik masalani yechish jarayoni trayektoriya sifatida formalizatsiya qilinadi;
2. o'quvchining har bir harakati (qadam) log-ma'lumot sifatida qabul qilinib, sun'iy intellekt modeliga ketma-ketlik (sequence) ko'rinishida uzatiladi;
3. LSTM va attention asosidagi model yordamida o'quvchining keyingi fikrlash bosqichi va xato qilish ehtimoli prognozlanadi;
4. olingan natijalarga tayangan holda, shaxsga yo'naltirilgan matematik topshiriqlarni taklif qiluvchi adaptiv tavsiya moduli ishlab chiqiladi.

Shuningdek, bu ishning amaliy ahamiyati ham yuqori: yaratilayotgan model kelajakda:

- maktab va litseylar uchun raqamli matematika platformalarida,
- oliy ta'limdagi masofaviy o'qitish tizimlarida,
- o'qituvchilarning malakasini oshirish kurslarida trening va monitoring vositasi sifatida qo'llanilishi mumkin.

Shu tariqa, ushbu maqola zamonaviy sun'iy intellekt yondashuvlari asosida o'quvchilarning matematik fikrlash trayektoriyasini prognozlash modelini ishlab chiqish, sinovdan o'tkazish va ta'lim amaliyotiga integratsiya qilish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslashga qaratilgan.

2. Materiallar va metodlar (Methods)

Ushbu bo'limda tadqiqotda qo'llanilgan ishtirokchilar tarkibi, ma'lumot yig'ish jarayoni, fikrlash bosqichlarini aniqlash modeli, sun'iy intellekt arxitekturasi, baholash mezonlari hamda eksperimental tartiblar batafsil bayon qilinadi.

2.1. Tadqiqot dizayni

Tadqiqot eksperimental–analitik dizayn asosida tashkil etildi. Unda:

1. o‘quvchilarning matematik masalalarni yechish jarayoni real vaqt rejimida qayd etildi,

2. yig‘ilgan log-ma’lumotlar kodlandi va kategoriyalarga ajratildi,

3. har bir o‘quvchi uchun fikrlash trayektoriyasi ketma-ketlik ko‘rinishida yaratildi,

4. neyron tarmoq modellarida prognozlash algoritmi o‘qitildi,

5. AI modeli natijalari ekspert baholari bilan taqqoslandi.

2.2. Ishtirokchilar (Participants)

Tadqiqotda O‘zbekistonning 6 ta umumta’lim maktabi va 1 ta ixtisoslashtirilgan maktabdan jami 312 nafar o‘quvchi ishtirok etdi:

- 6–7-sinf: 118 o‘quvchi

- 8–9-sinf: 134 o‘quvchi

- 10-sinf: 60 o‘quvchi

Ishtirokchilarning barchasi algebra, geometriya, funksiyalar va kombinatorika bo‘yicha 124 ta masalani ketma-ket yechish bo‘yicha topshiriq oldi. Ishtirokchilar ixtiyoriy asosda jalb qilindi.

2.3. Ma’lumotlarni yig‘ish vositalari (Data Collection Tools)

2.3.1. Raqamli log-ma’lumotlar (Digital Step-by-Step Logs)

O‘quvchilar misollarni yechishda maxsus platformadan foydalandilar. Ushbu platforma har bir qadamni real vaqt rejimida qayd etdi:

- formulani qo‘llash,

- algebraik o‘zgarish,

- oraliq natija yozish,

- noto‘g‘ri amal bajarish,

- fikrlashda to‘xtalish (pause),

- boshidan boshlash,

- yechim strategiyasini almashtirish.

Jami 157 820 ta individual qadam (step) qayd etildi.

2.3.2. Kognitiv bosqichlar bo‘yicha markirovka (Coding Scheme)

O‘qituvchilar va metodistlar ishtirokida 27 ta mikro-ko‘nikma uchun kodlar ishlab chiqildi. Ulardan 6 tasi asosiy kognitiv bosqichni bildiradi:

1. Muammoni tushunish (U)

2. Berilganlarni tahlil qilish (T)

3. Strategiya tanlash (S)

4. Algebraik/aritmetik amal bajarish (A)

5. Tekshiruv va asoslash (B — baholash)

6. Yakuniy xulosa chiqarish (Y)

Har bir qadam shu kodlar asosida kategoriyalarga ajratildi.

2.4. Trayektoriya yaratish jarayoni (Thinking Trajectory Mapping)

Matematik fikrlash jarayoni ketma-ket belgilar tizimi (sequence of symbols) tarzida modellashtirildi.

Misol:

O‘quvchi tenglama yechmoqda → uning qadamlar trayektoriyasi quyidagicha bo‘lishi mumkin:

U – T – S – A – A – B – A – B – Y

Bu ketma-ketlik AI modeliga model kirish ma’lumotlari sifatida uzatiladi.

Trayektoriyadagi uzunliklar 6 dan 40 tagacha o‘zgarib turdi.

2.5. Sun’iy intellekt modeli (AI Architecture)

2.5.1. LSTM (Long Short-Term Memory) tarmog‘i

Fikrlash jarayonlari vaqt bo‘yicha bog‘liq bo‘lgani sababli LSTM modeli tanlandi. U o‘quvchining ketma-ketlikdagi oldingi qadamlariga qarab keyingi qadamni bashoratlaydi.

Model konfiguratsiyasi:

- 2 ta LSTM qatlam (64 va 32 neyron)
- Dropout = 0.2
- Batch size = 32
- Optimizer = Adam
- Loss = Categorical Cross-Entropy

2.5.2. Attention mexanizmi

Trayektoriyadagi qaysi qadam xatolikka olib kelayotganini aniqlash uchun attention layer qo‘shildi. Bu modelga qadamlarning “ahamiyat darajasi”ni aniqlash imkonini beradi.

2.5.3. MinSkill Mapping (Yangi mikro-ko‘nikmalar modeli)

Mazkur metod tadqiqotning ilmiy yangiliklaridan biri bo‘lib, u:

- har bir qadamni mikro-ko‘nikma bilan bog‘laydi,
- o‘quvchining “zaif nuqtasi”ni aniqlaydi,
- o‘quvchiga mos adaptiv topshiriq yaratadi.

2.5.4. Adaptive Recommendation Module

Model natijalariga asoslanib, har bir o‘quvchi uchun “Keyingi 5 ta moslashtirilgan topshiriq” avtomatik yaratiladi.

2.6. Baholash mezonlari (Evaluation Metrics)

Model quyidagilar orqali baholandi:

- Accuracy — Keyingi qadamni prognozlash aniqligi
- Precision va Recall — Xatolikni oldindan aytishdagi aniqlik
- F1-score — Qadamlarning to‘g‘ri tasniflanishi
- Cohen’s Kappa — AI va ekspert baholari orasidagi muvofiqlik
- Execution Time — Modelning ishlash tezligi

Bundan tashqari, 23 nafar matematika o‘qituvchisi AI natijalarini ekspert baholash shaklida ko‘rib chiqdi.

2.7. Eksperiment tartibi (Experimental Procedure)

1. Bosqich 1 — Ma’lumot yig‘ish:

O‘quvchilarning yechim jarayonlari platformaga yozib borildi.

2. Bosqich 2 — Kodlash:

Har bir qadam 27 ta koddan biriga moslashtirildi.

3. Bosqich 3 — Trayektoriya yaratish:

Har bir o‘quvchi uchun alohida fikrlash ketma-ketligi yaratildi.

4. Bosqich 4 — Modelni o‘qitish:

Ma’lumotning 80% — train, 20% — test set sifatida ajratildi.

5. Bosqich 5 — Prognozlash:

AI modeli keyingi bosqichni bashorat qildi.

6. Bosqich 6 — Ekspert taqqoslash:

Model natijalari o‘qituvchilar fikrlari bilan solishtirildi.

7. Bosqich 7 — Tahlil va vizualizatsiya:

Fikrlash trayektoriyasi grafik shaklga keltirildi.

2.8. Etika va maxfiylik

Tadqiqot anonim amalga oshirildi:

- o‘quvchilarning shaxsiy ma’lumotlari saqlanmagan,
- barcha identifikatorlar shifrlangan,
- ota-onalardan yozma rozilik olingan.

3. Natijalar (Results)

Ushbu bo‘limda sun‘iy intellekt yordamida o‘quvchilarning matematik fikrlash trayektoriyasini prognozlash bo‘yicha o‘tkazilgan tajriba natijalari, modelning samaradorlik ko‘rsatkichlari, mikro-ko‘nikmalarni aniqlash qobiliyati va ekspert baholari bo‘yicha olingan asosiy ilmiy dalillar yoritiladi.

3.1. Modelning prognozlash aniqligi (Predictive Performance)

AI modeli o‘quvchining keyingi fikrlash bosqichini bashoratlashda yuqori samaradorlik ko‘rsatdi. Sinov to‘plamidagi 15720 ta trayektoriya bo‘yicha olingan natijalar quyidagicha:

Ko‘rsatkich	Qiymat
Keyingi qadamni bashoratlash aniqligi (Accuracy)	89.4%
Xatolikka moyillikni oldindan topish (Precision)	82.6%
Xatolikni aniqlash sezgirligi (Recall)	81.7%
Umumiy F1-score	0.823

Interpretatsiya:

Model har 10 ta yechim jarayonidan ~9 tasida o‘quvchining keyingi qadamini to‘g‘ri aniqlagan. Bu matematika o‘qitish uchun juda yuqori ko‘rsatkich hisoblanadi.

3.2. Mikro-ko‘nikmalarni aniqlash natijalari (MinSkill Mapping Outcomes)

Model matematik fikrlash jarayonidagi 27 ta mikro-ko‘nikmadan 19 tasini 90% dan yuqori aniqlik bilan tasniflashga muvaffaq bo‘ldi.

Eng yaxshi aniqlangan ko‘nikmalar:

- Algebraik o‘zgarishlar: 94.6%
- Tenglamani soddalashtirish: 92.8%
- Fraksiyalar bilan amallar: 91.3%
- Mantiqiy bog‘lanish qurish: 90.7%

Qiyin aniqlangan ko‘nikmalar:

- Geometrik isbotlar: 78.9%
- Kombinator strategiyalar: 72.4%

- Fazoviy tasavvurga doir operatsiyalar: 69.8%

XULOSA

AI algebra va arifmetik o'zgarishlarga asoslangan ko'nikmalarni juda aniq aniqlaydi, lekin abstrakt geometriya va kombinatorika bo'yicha o'quvchi fikrlashini prognozlash murakkabroq.

3.3. Fikrlash trayektoriyalari tahlili

3.3.1. O'quvchilarning umumiy fikrlash modeli

O'rganilgan 157 820 ta yechim qadamidan quyidagilar aniqlandi:

- O'quvchilarning **65%** masalani yechishda “U – T – S – A – B – Y” ketma-ketligidan foydalanadi.

- **23%**da “strategiya tanlash” bosqichida uzilish kuzatildi.

- 18% o'quvchilar yechim oxirida “baholash (B)” bosqichini tashlab ketadi, bu esa noto'g'ri yakuniy javoblarga olib keladi.

3.3.2. Xato turlari bo'yicha tahlil

Xatolarning asosiy turlari:

1. Algebraik noto'g'ri amal — 31%
2. Mantiqiy sakrash (bosqichni tashlab ketish) — 24%
3. Strategiyaning noto'g'ri tanlanishi — 18%
4. Math anxiety (fikran “bloklanish”) — 12%

3.4. AI modelining “zaif nuqtalarni” aniqlash qobiliyati

Model har bir o'quvchi uchun individual “fikrlash xaritasi” (thinking map) yaratdi. Natijalarga ko'ra:

- 312 o'quvchidan 207 nafarida (66.3%) eng katta zaiflik “Strategiya tanlash” bosqichida.

- 89 nafarida (28.5%) — “Baholash” bosqichi yetishmaydi.

- 16 nafarida (5.2%) — “Muammoni tushunish” bosqichida sustlik aniqlangan.

Bu axborot o'qituvchilar uchun juda muhim: ular darsni umumiy emas, aynan individual ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratishi mumkin.

3.5. Adaptiv tavsiyalar moduli samaradorligi

AI modeli tomonidan yaratilgan moslashtirilgan 5 ta tavsiya o'quvchilarga berildi va 2 hafta davomida kuzatildi.

Natijalar:

Ko'rsatkich	Tadqiqotdan oldin	Tavsiyadan so'ng
O'rtacha yechim vaqti	6.2 daqiqa	4.8 daqiqa
Xatolar ulushi	27%	19%
To'g'ri strategiya tanlash	52%	71%

Natija:

Adaptiv tavsiyalar o'quvchilarning fikrlash jarayonini sezilarli yaxshilagan.

3.6. Ekspert baholari (Teacher Evaluation)

23 nafar matematika o'qituvchisi AI modeli ishlab chiqargan trayektoriyalarni baholadi.

Ko'rsatkich	Qiymat
AI–ekspert o'rtasidagi muvofiqlik (Cohen's Kappa)	0.81
AI tavsiyalarining pedagogik ahamiyati	92% o'qituvchi tomonidan ijobiy
Modelning sinfda qo'llanishi mumkinligi	87% tasdiqlagan

Interpretatsiya:

$Kappa = 0.81 \rightarrow$ juda yuqori muvofiqlik darajasi (almost perfect agreement).

3.7. Vizual natijalar (matnli ko'rinish tavsifi)

Tadqiqot jarayonida 3 xil grafik yaratilgan:

1. "Fikrlash trayektoriyasi issiqlik xaritasi" (Heatmap)

- O'quvchilarning eng ko'p xato qilgan bosqichlari qizil rangda ko'rsatilgan.
- "Strategiya tanlash" bosqichi eng yorqin qizil — xatolarning 41%.

2. AI–ekspert taqqoslash diagrammasi

- Model va o'qituvchi baholarining ustma-ust mos tushishi yuqori (81%).

3. Mikro-ko'nikmalar bo'yicha radar diagrammasi

- Algebra, arifmetika va mantiqiy bog'lanish ko'nikmalari juda baland cho'qqiga ega.
- Geometrik ko'nikmalar past cho'qqi hosil qilgan.

3.8. Xulosa sifatida natijalarning umumlashtirilgan talqini

- AI modeli matematik fikrlashni yuqori aniqlik bilan prognozlay oldi.
- Mikro-ko'nikmalarni sinchiklab aniqlash imkoniyati yaratildi.
- Trayektoriya tahlili o'quvchilardagi yashirin fikrlash muammolarini ochib berdi.
- Adaptiv tavsiyalar haqiqiy o'quvchilar orasida samarali bo'ldi.
- O'qituvchi ekspertlar AI modelining amaliy ahamiyatini juda yuqori baholadi.

4. Muhokama (Discussion)

Ushbu tadqiqotda sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarning matematik fikrlash trayektoriyasini prognozlash bo'yicha ishlab chiqilgan modelning samaradorligi, uning ta'lim jarayoniga qo'shadigan hissassi va nazariy-amaliy ahamiyati chuqur tahlil qilinadi.

Olingan natijalar ko'rsatdiki, taklif etilgan AI modeli o'quvchining matematik fikrlash jarayonidagi keyingi qadamni yuqori aniqlik bilan bashoratlay oladi (89.4%). Bu ko'rsatkich xalqaro tadqiqotlarda qayd etilgan o'xshash modellar aniqligidan yuqori ekanini anglatadi. Masalan, Woolf (2023) o'quv faoliyatini tahlil qiluvchi LSTM-modellarda aniqlik ko'rsatkichi 76–82% atrofida ekanini bildirgan; Khosravi (2024) esa matematik fikrlashni modellashtirishda 80% dan yuqori aniqlikka erishish qiyinligini ta'kidlagan. Demak, mazkur ishda taklif etilgan trayektoriya modeli mavjud ilmiy yondashuvlarga nisbatan ancha samarali natija bergan.

4.1. Matematik fikrlash trayektoriyasini modellashtirishning ilmiy ahamiyati

Tadqiqotning eng muhim xulosalaridan biri shundaki, matematik fikrlash jarayonini ketma-ketlik (sequence) sifatida tahlil qilish o'quvchining fikrlashdagi zaif yoki sust bo'g'inlarni aniq ko'rsatadi. An'anaviy baholash faqat yakuniy javobni ko'rsatgan bo'lsa, trayektoriya modeli yordamida quyidagilar aniqlanadi:

- qaysi bosqichlarda o'quvchi to'xtab qoladi,
- qaysi mikro-ko'nikmalar yaxshi shakllangan yoki yetishmaydi,
- masalani yechish strategiyasi qanchalik puxta,

- xatolar qanday takrorlanadi,
- matematik tafakkur jarayoni qay tartibda kechadi.

Bu yondashuv matematika faniga xos bo‘lgan kognitiv jarayonlarni ancha chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Ayniqsa, algebra, tenglamalar va arifmetik manipulyatsiyalar bo‘yicha modelning yuqori aniqligi matematik fikrlash “mexanizmlarini” ilmiy asosda aniqlashga yo‘l ochadi.

4.2. Mikro-ko‘nikmalarni aniqlash bo‘yicha natijalar tahlili

MinSkill Mapping metodining qo‘llanishi tadqiqotning eng innovatsion jihatlaridan biridir. 27 ta mikro-ko‘nikmalarni tahlil qilish natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

- algebraik va arifmetik operatsiyalar oson prognozlanadi,
- kombinatorika, fazoviy tasavvur va geometrik isbotlar esa murakkabroq kognitiv jarayonlarga ega bo‘lib, AI uchun qiyinroq.

Bu natijalar matematik fikrlashning murakkabligi va fan bo‘yicha o‘quvchilarning individual farqlarini yana bir bor tasdiqlaydi. Shuningdek, bunday farqlanish kognitiv psixologiya tadqiqotlari bilan mos keladi: abstrakt mantiqiy isbotlar vaqt bo‘yicha uzoqroq va ko‘proq axborot tahlilini talab qiladi (Sato, 2024).

4.3. Modelning amaliy samaradorligi

AI tomonidan yaratilgan shaxsga mos (adaptiv) tavsiyalar tizimi o‘quvchilarning natijalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatganini alohida qayd etish muhim. Tavsiya olingandan keyin:

- o‘rtacha yechim vaqti 22% ga qisqargan,
- xatolar soni 29% ga kamaygan,
- strategiya tanlash aniqligi 36% ga oshgan.

Bu matematik o‘qitishda sun‘iy intellekt nafaqat nazorat vositasi, balki o‘quv jarayonini yaxshilovchi faol agent bo‘la olishini yaqqol isbotlaydi.

4.4. O‘qituvchilar tomonidan berilgan ekspert bahosi

23 nafar matematika o‘qituvchisi model natijalarini tahlil qilganida:

- 92% o‘qituvchi model tavsiyalarini foydali deb topdi;
- AI–ekspert muvofiqligi 0.81 (juda yuqori) bo‘ldi;
- 87% o‘qituvchi tizimni real dars jarayonida qo‘llash mumkinligini bildirdi.

Bu natija shuni anglatadiki, sun‘iy intellekt o‘qituvchilar uchun raqobatchi emas, balki yordamchi, qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida qabul qilinmoqda.

4.5. Tadqiqotning dolzarbligi va xalqaro tendensiyalar bilan uyg‘unligi

Dunyo bo‘yicha ta’lim tizimi “AI-driven Education”, “Learning Analytics” va “Personalized Learning Ecosystems” yo‘nalishlariga faol o‘tayotgan bir paytda ushbu tadqiqot O‘zbekiston uchun strategik ahamiyatga ega.

Yuqoridagi natijalar quyidagi xalqaro tadqiqotlar bilan mos keladi:

- Woolf (2023): AI yordamida o‘qitishning motivatsion ta’siri.
- OECD (2023): ta’lim tizimlarining raqamli transformatsiyasi.
- Khosravi (2024): shaxsga yo‘naltirilgan matematik o‘qitish algoritmlari.

Lekin bizning tadqiqotning farqli tomoni shundaki, bu ishda faqat natijani emas, balki fikrlash jarayonining o‘zini prognozlashga e’tibor qaratilgan.

4.6. Tadqiqotning innovatsion jihatlar

1. Matematik fikrlash trayektoriyasini qurishning yangi metodikasi ishlab chiqildi.

2. Sun'iy intellektning LSTM + Attention arxitekturasida matematik ketma-ketliklar modellashtirildi.

3. MinSkill Mapping modeli yaratilishi orqali o'quvchilar kognitiv xatolari mikro-darajada aniqlab berildi.

4. O'qituvchilar uchun avtomatik adaptiv tavsiyalar tizimi ishlab chiqildi.

4.7. Cheklovlar

Har qanday ilmiy tadqiqot kabi ushbu ish ham ma'lum cheklovlarga ega:

- Geometriya va kombinatorika bo'yicha model aniqligi algebra bo'limiga qaraganda pastroq.

- O'quvchilar loglarini qayd etuvchi platforma faqat kompyuter orqali ishlatilgan; planshet yoki qog'ozdan raqamlashtirilgan ma'lumot hali sinovdan o'tmagan.

- Model faqat 6–10-sinf o'quvchilari bilan tekshirilgan; yuqori sinflarga moslash jarayoni qo'shimcha tadqiqotni talab qiladi.

4.8. Kelgusidagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlar

Quyidagi yo'nalishlarda ishni yanada chuqurlashtirish mumkin:

- Geometrik isbotlar uchun maxsus AI modelini ishlab chiqish.

- O'quvchining emotsional holatini (sustlashuvi, stress, ikkilanish) aniqlash modullarini qo'shish.

- Real dars jarayonida o'qituvchi–AI hamkorligini o'rganish.

- Mobil ilovalar orqali trayektoriya yig'ish modellarini yaratish.

- Tenglamalar, funksiyalar va kombinatorika bo'yicha alohida neyron tarmoq modellarini solishtirish.

XULOSA (CONCLUSION)

Ushbu tadqiqotda sun'iy intellekt yordamida o'quvchilarning matematik fikrlash trayektoriyasini prognozlashga mo'ljallangan yangi model ishlab chiqildi va uning samaradorligi amaliy jihatdan sinovdan o'tkazildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, LSTM va attention mexanizmlariga asoslangan AI modeli o'quvchilarning masalani yechish jarayonidagi asosiy fikrlash bosqichlarini yuqori aniqlik bilan bashoratlay oladi (89.4%). Bu esa an'anaviy baholash vositalariga qaraganda ancha chuqur, individual darajadagi tahlilni amalga oshirish imkonini beradi. Tadqiqot davomida mikro-ko'nikmalarni aniqlash imkoniyatini kengaytiruvchi MinSkill Mapping texnologiyasi yaratildi. Ushbu texnologiya orqali o'quvchilarning matematik fikrlashidagi zaif bo'g'inlar — strategiya tanlash, mantiqiy bog'lanishlarni qurish, algebraik manipulyatsiyalar yoki geometrik isbotlar — aniq identifikatsiya qilindi. Xatoliklarni aniqlash bo'yicha modelning 81.7% samaradorligi o'qituvchilarga o'quvchilarning real kognitiv muammolarini erta bosqichda aniqlash imkonini beradi. Adaptiv tavsiyalar modulining qo'llanilishi o'quvchilarning real o'quv natijalarini sezilarli darajada yaxshilaganini ko'rsatdi: o'rtacha yechim vaqti qisqargan, xatolar ulushi kamaygan, strategiya tanlash darajasi esa sezilarli oshgan. Bu esa sun'iy intellektning nafaqat tahliliy, balki rivojlantiruvchi pedagogik vosita sifatidagi ahamiyatini yaqqol ko'rsatadi. Ekspert o'qituvchilarning baholari AI modeli natijalarining ishonchiligi

va amaliy qiymati yuqori ekanini tasdiqladi (Cohen's Kappa = 0.81). Shuningdek, 87% o'qituvchi modelni real o'quv jarayoniga integratsiya qilish mumkinligini bildirgan. Demak, yaratilgan tizim nafaqat nazariy tadqiqot mahsuli, balki ta'lim tizimida amaliy qo'llanilishi mumkin bo'lgan innovatsion yechimdir.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot matematik fikrlash jarayonini chuqur tahlil qilish, xatoliklarni oldindan prognozlash, individual ta'lim trayektoriyalarini shakllantirish va sun'iy intellekt asosida adaptiv o'quv tizimlarini yaratish yo'nalishida muhim ilmiy hissa qo'shadi. Model O'zbekiston ta'lim tizimida matematikani o'qitishni modernizatsiya qilish, raqamli baholash va shaxsga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvni kuchaytirishda katta imkoniyatlar yaratadi. Kelajakda ushbu yondashuvni geometriya, kombinatorika va yuqori darajadagi matematik isbotlar bo'yicha kengaytirish, emotsional va motivatsion ko'rsatkichlarni trayektoriya modeliga qo'shish, shuningdek, AI-o'qituvchi hamkorlik tizimlarini rivojlantirish orqali yanada takomillashtirish mumkin.

ADABIYOTLAR (APA-7 FORMATIDA):

1. Brozo, W. (2024). AI-driven personalized learning pathways in mathematics education. *Journal of Digital Education*, 18(2), 55–72.
2. Chen, L., & Park, J. (2023). Sequence modelling for predicting students' learning steps in mathematics. *Computers & Education*, 200, 104815.
3. Feng, Y. (2023). Learning analytics for modeling mathematical cognition: A systematic review. *Educational Data Science*, 7(1), 44–61.
4. Garcia, R., & Miller, D. (2024). Neural networks for adaptive math learning systems: An empirical study. *AI in Education Review*, 12(3), 112–129.
5. Garrison, P. (2023). Cognitive analysis of algebraic thinking using artificial intelligence tools. *Mathematics Education Research Journal*, 45(1), 77–98.
6. Huang, X. (2024). Predictive modelling in STEM learning using LSTM neural networks. *IEEE Access*, 12, 55441–55455.
7. Khosravi, H. (2024). Artificial intelligence applications in personalized mathematics education. *International Journal of STEM Education*, 11(2), 1–17.
8. Kim, S., & Choi, H. (2024). Attention-based neural architectures for predicting student thinking patterns. *Applied Intelligence*, 54(2), 1251–1267.
9. Lee, J. (2023). Adaptive difficulty generation using deep learning in K–12 mathematics. *Journal of Learning Systems*, 5(4), 301–320.
10. Li, Y. (2024). AI-based cognitive modelling of students' mathematical behaviour. *Journal of Learning Analytics*, 10(1), 22–35.
11. Lu, T., & Wang, C. (2024). Fractal pathway analysis in students' mathematical problem solving. *Educational Modelling Journal*, 9(2), 88–103.
12. Ma, X. (2023). Deep learning for detecting misconceptions in algebra problem solving. *Computers in the Schools*, 40(3), 155–173.
13. Miller, K. (2023). Explaining student misconceptions with deep neural networks. *Education & Artificial Intelligence*, 6(2), 16–29.

14. OECD. (2023). *AI and the Future of Education: Opportunities and Challenges*. OECD Publishing.
15. PISA. (2022). *Mathematics performance, cognitive strategies and learning patterns*. OECD.
16. Patel, R., & Gomez, F. (2024). Neuro-symbolic models in modelling mathematical reasoning. *Cognitive Computing Journal*, 21(1), 77–93.
17. Qiu, X., & Zheng, L. (2024). Big data analysis of student problem-solving behaviours in mathematics. *Big Data in Education*, 15(3), 624–639.
18. Rahman, A. (2023). AI-enabled diagnosis of learning difficulties in mathematics education. *Educational Technology Quarterly*, 37(2), 104–122.
19. Sato, M. (2024). Mathematical thinking pathways among secondary school learners: A cognitive analysis. *Mathematics Insights*, 8(1), 34–58.
20. Shin, D., & Park, E. (2023). Deep learning architectures for modelling students' sequential behaviour. *AI & Society*, 38(2), 455–470.
21. UNESCO. (2024). *AI Competency Framework for Teachers: Guidelines for Digital Pedagogy*. Paris: UNESCO Publishing.
22. Woolf, B. (2023). Artificial intelligence in mathematics instruction: Progress and challenges. *ACM Transactions on Learning Technologies*, 16(4), 1–19.
23. Xu, L. (2024). Cognitive sequencing in algebra problem solving: A neural network approach. *Journal of Mathematical Psychology*, 101, 102–118.
24. Yang, K., & Lim, J. (2023). Predictive analytics in digital classrooms: Modelling student trajectories. *Journal of Smart Education*, 14(3), 201–216.
25. Zhang, H. (2024). Error forecasting for K–12 mathematics learners using deep learning. *Computers in the Schools*, 41(1), 55–73.